

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Pabūti dykumoje

Žvelgiant į šiuolaikinio gyvenimo tirštumą, jo greitį ir paviršutiniškumą, dažnai prisimenu savo mėgstamo rašytojo Edgaro Alano Poe apsakymą „Minios žmogus“. Apie žmogų, kuris gerai jautėsi tik minioje ir stengėsi iš jos neišslysti, neišsiskirti. Likęs vienas, jis imdavo panikuoti – blaškydavosi tol, kol rasdavo žmonių, į kurių tarpą galėdavo įsitrinti, įsimaišyti ir tarsi ištirpti.

Rašytojas nesiima aiškinti, kodėl tas žmogus toks. Jis netgi neperteikia mums jo savijautos – tik a skleidžia jo išvaizdą ir elgesį, žvelgdamas į jį iš neutralaus stebėtojo pozicijos. Gal todėl išpūdis toks stiprus – minios žmogus atrodo ir kraupus, ir apgailėtinas. Ir labai šiuolaikiškas – argi jums neteko matyti tokių žmonių modernių miestų gatvėse? Jeigu neteko, tai tikrai ne dėl to, kad jūs nepastabūs ar kad tokie žmonės neegzistuoja – juk mes visi daugiau ar mažiau esame minios žmonės. Ir mums neretai baisu vienatvės, mus apima siaubas, pasilikus vieniems.

Neturiu omeny vienišumo, kai žmogus netenka artimųjų, draugų, sveikatos, kai jo pasaulis susiaurėja iki namų ar net kambario dydžio. Aš galvoju apie vienatvę, kuri reikalinga žmogui kaip dvasinis vaistas. Kaip dykuma, į kurią mums visiems reikia išeiti – nors trumpam. Kad susivoktume, kas yra būtis, žmogiškumas, gyvenimas ir transcendencija. Neretai šis suvokimas yra sukrečiantis, netgi bausis ir nė kiek nepanašus į nirvaną. Bet jis žmogui reikalingas kaip jo dvasinės prigimties paliudijimas.

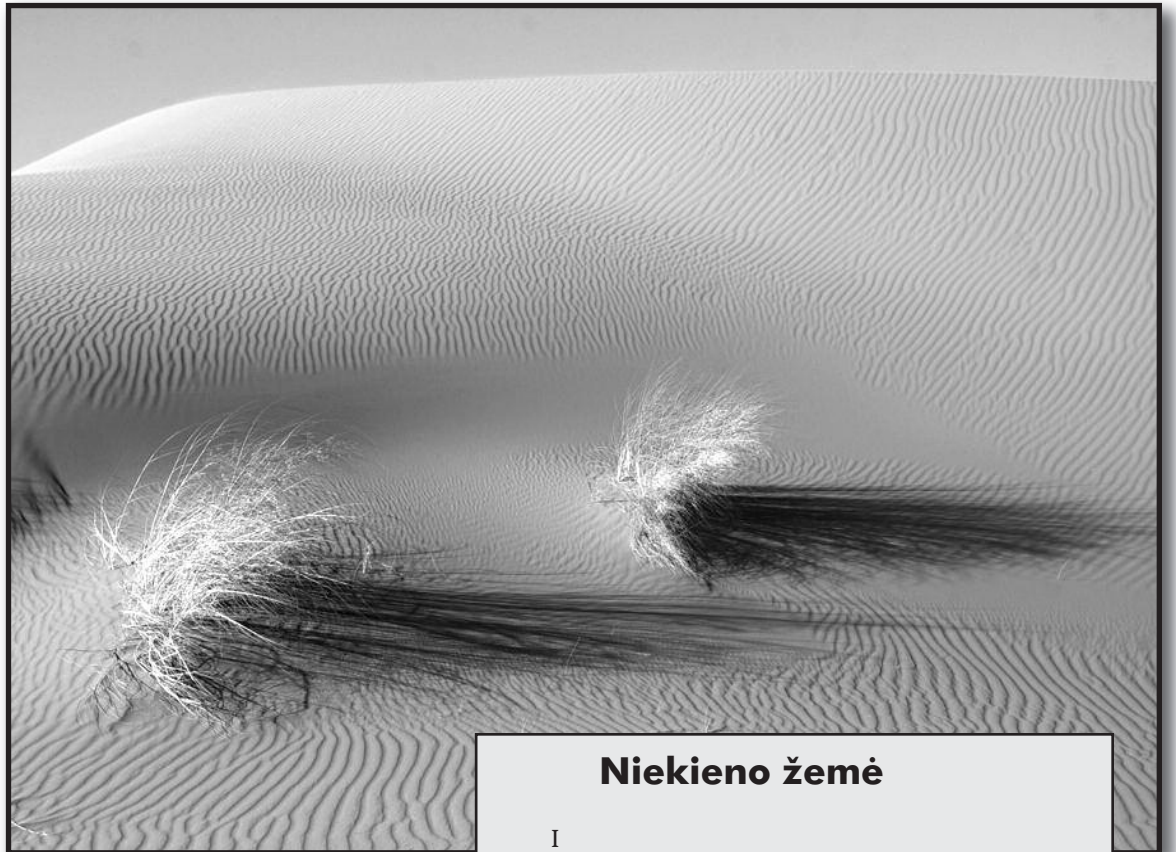
Tačiau pasauliui nereikia, kad mes tai suvoktume. „Pasaulis juokiasi, paspendęs savo tinklą“, – rašė kitas mano mėgstamas autorius, poetas Henrikas Radauskas. Taigi pasaulio tinkle mes esame tik muselės, nepajėgiančios išsilaisvinti iš kibių apžavų – materialinių dalykų, tuštybės ir susireikšminimo, aktyvios, bet neretai tuščios ir neprasmingos veiklos. Pasak C.S.Lewis, jeigu kipšas nori pakreipti įvykių eigą savo naudai, tai jam labai tinka ir geri dalykai: pavyzdžiui, labdaringa veikla. Dar visai neseniai pasaulį sukrėtė įvykis, kai mirus garbiam (kaip visi manė) žmogui, labdaros fondo įkūrėjui ir globėjui, paaiškėjo, kad visa jo labdara buvo pastatyta ant melagingo pamato – seksualinio vaikų išnaudojimo.

Ir pas mus vienas politikas nepraleidžia progos pasigirti, kad jis yra finansavęs ir pastatęs kelias bažnyčias. Bet kas iš to, jeigu visi jo darbai liudija ne Dievo, o šėtono naudai?.. Argi galima atsipirkti tokia indulgencija?..

Todėl žmogui reikia ne tik užsiimti gerais darbais ir labdaringa veikla, bet ir pačiam galvoti apie savo asmeninį šventėjimą. Juk visi geri darbai ir gražios iniciatyvos išsigeimsta, jeigu tai pastatyta ant melo, ant kitų skausmo ir kančios. Juk minią, kurią galima vadinti visaip – ir banda, ir gauja, ir statistiniais vienetais, ir konglomeratais, ir jėga, ir silpnybe – sudaro žmonės. Asmenys, asmenybės. Jie stiprūs (ir neretai bausis) kartu, tačiau stiprūs gali būti ir po vieną.

Tačiau kad taip įvyktų, reikia pabūti dykumoje.

Renata Šerelytė

efoto.lt nuotr.

Niekieno žemė

I

Bus ilgas ruduo vijokliams,
kurie nebeturi į ką atsiremt,
jie pašiurpę kabinsis į vėjus
ir sukris ant sugriautų namų pamatų,
po didžiosios šalnos –
ir juodom nesutraukomom virvėm
prisiriš prie jų –

Bus sunkus ruduo vynuogynams,
kurie nebegali savęs atiduot,
jų persirpusios, lipnios kekės
nusvirs iki pat šaknų,
po didžiosios šalnos –
ir garuos neragautas, nepalistas vynas
dienomis aitrus nuo šlaitų –

II

Niekieno Tu, palaimink mano lūpas,
kai Tave jos palies,
be šypsenos, neapykantos, skausmo
ir tylės – tylės –
ir bus, lyg sudžiūvę, pasimetusios sėklos,
laukiančios kantriai Tavosios drėgmės,
kad galėtų prigyti ir vėl gyvent –

Dar niekieno Tu,
palaimink mano lūpas,
kad jos neišduotų Tave –

Liūnė Sutema

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2014 metams suteikė 24 000 Lt paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvių puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Pabūti dykumoje • 2-as psl. Tikėjimo proveržio teologams iškeliauvus • 3-as psl. Stanislovas Abromavičius. Pageležių legenda • 4-as psl. Adelė Šaltenytė-Katilienė. Vieno žmogaus istorija. Apsakymas • 6-as psl. Henrikas Radauskas. Panelei, kurios nėra • 7-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Žmogus ažuolas, kuriam pakluso akmuo, medis, metalas... • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: Didžiausia Barselonos metų šventė • Pinigai karikatūroje

Tikėjimo proveržio teologams iškeliavus

Herbertas Vorgrimleris (1929–2014)

Otto Hermannas Peschas (1931–2014)

Šių metų rugsėjo pradžioje į Amžinybę iškeliavo trys žymūs vokiečių teologai: katalikai Otto Hermann Pesch (g. 1931), Herbert Vorgrimler (g. 1929) ir evangelikas Wolfhart Pannenberg (g. 1928). Vokietijos teologija yra viena įtakingiausių, lemianti šio mokslo linkmes ir kitose šalyse, todėl šių iškeliavusių teologų indėlį derėtų prisiminti.

Žymiojo teologo Karlo Rahnerio mokinys bei jo palikimo skleidėjas kun. *Herbertas Vorgrimleris* labiausiai žinomas kaip dogmatikos žinovas ir Vatikano II Susirinkimo patarėjas. 1972–1994 m. jis buvo

las „Naujasis teologijos žodynas“ – pirmasis Lietuvoje išleistas teologijos žodynas.

Jo veikalai pasižymi aukštu moksliniu lygiu ir suprantama kalba. Dievo klausimą dabartiniam žmogui jis siekė aiškinti aiškiai, tiksliai, šiuolaikiškai ir įtaigiai. H. Vorgrimleris teologą vadino budinančiu dabarties amžininku, gebančiu išreikšti šiuolaikinio žmogaus gyvenimą. Jo žodžiais, „tikinčiojo viltis remiasi ne teologija, bet patirtimi, kurią suformuoja ryšys su Dievu ir Jėzumi. Ir šiandieninis žmogus gali patirti, kad Dievas yra ištikimas ir kad niekas, net mirtis, negali jo atskirti nuo Dievo artumo ir meilės”.

Otto Hermannas Peschas buvo vienas žymiausių ekumenizmo skleidėjų ir teoretikų, pirmasis Vokietijoje katalikų teologas, dėstęs evangelikų fakultete (Hamburgo universitete). Jis – vienas iš nedaugelio katalikų, tyrusių M. Lutherio mokymą, net siūlęs reabilituoti jį. O. H. Peschas taip pat rašė apie Viduramžių teologiją – pažymėtinas jo didžiulis veikalas apie šv. Tomą Akvinietį. Jo knyga apie Vatikano II Susirinkimą (2001) tapo vienu žymiausių šios srities veikalų. Jis parašė net dviejų tomų veikalų apie katalikų dogmatiką, vertinamą ekumeniniu požiūriu.

O. H. Peschas ne kartą buvo klausiamas, ar tai yra kokia nors nauja dogmatika? Profesorius atsakydavo: iš evangelikų ir reformatų teologijos kylančius klausimus jis noris pritaikyti katalikų dogmatikoje ir juos vaisingai panaudoti. Jis stengėsi dogmatikos tiesas ne nuleisti tikintiesiems iš viršaus, bet abejojančiųjų dvejonę dėl Dievo ir dėl Jėzaus paversti kvietimu tikėti – be mąstymo prievartos, o vien iš laisvos tikinčiojo širdies. Toks O. H. Peschas, kaip kūrybiško tikėjimo skleidėjas, įsiminė ir prieš dešimt metų vykusioje Lietuvos Katalikų Mokslo Akademijos surengtoje konferencijoje Vilniuje.

Wolfhartas Pannenbergas buvo įvairių Vokietijos, taip pat Čikagos, Harvardo universitetų JAV teologijos profesorius; Miuncheno universitete įkūrė fundamentinės teologijos ir ekumenizmo institutą, plėtojusį dialogą su Katalikų bažnyčia, diskutavo su žymiausiais katalikų teologais. Jis taip pat buvo vienas iš tų dabarties teologų, kurie kūrė krikščioniškąją antropologiją (krikščionišką mokymą apie žmogų); stengėsi teologiją pagrįsti filosofija.

XX a. 6-ojo dešimtmečio pradžioje Heidelbergo universiteto Evangelikų teologijos fakultete susibūrė jaunų teologų doktorantų grupė, svarsčiusi opius teologijos klausimus, pirmiausia istorijos teologijos sampratą. Jaunųjų mokslininkų straipsniai buvo sudėti į knygą „Apreiškimas kaip istorija” (1961), kurią apibendrino W. Pannenbergas. Knyga sukėlė

diskusijas ir atkreipė teologų dėmesį Vokietijoje ir JAV. Autorius iškilo kaip naujas Apreiškimo vertintojas.

Jis teigė, kad Apreiškimas visų pirma yra savęs Apreiškimas. Apreiškime apsieiškia pats Dievas. Jis yra Apreiškimo ir subjektas, ir objektas. Tačiau kaip Dievas apsieiškia? Ankstesnė teologija tvirtino, kad Dievas apsieiškia tiesiogiai savo žodžiu. W. Pannenbergas aiškino, jog Dievas apsieiškia netiesiogiai darbais, kurie įvyksta istorijoje. Taigi Apreiškimas – netiesioginis istorinis savęs Apreiškimas, Apreiškimas kaip istorija. Dievas apsieiškia netiesiogiai per istorinius įvykius. Istorija visada yra perdavimo istorija. Istoriniai įvykiai byloja sava kalba, įvykių kalba, tačiau ta kalba suprantama tik pagal perdavimo eigą.

Tai buvo po Vatikano II Susirinkimo įvykusio lūžio Bažnyčioje ir teologijoje aiškintojai, tikėjimo proveržio teologai.

Parengė G. M.

Wolfhartas Pannenbergas (1928–2014)

Miunsterio universiteto profesorius, perėmęs vadovavimą dogmatikos katedrai iš savo garsiojo mokytojo. Jis dirbo Vatikano netikinčiųjų sekretariate, rūpinosi krikščionių ir marksistų bei ateistų dialogu. Jis nebuvo teologijos „žvaigždė” kaip Karlas Rahneris, Hansas Kiungas ar Johanas Baptistas Metz (Mecas). H. Vorgrimleris tyliai dirbo, tyrinėjo ir skelbė raštu tikėjimo turinį. Labiausiai jis pagarsėjo savo parankiniais teologiniais veikalais: dešimties tomų „Teologijos ir Bažnyčios enciklopediniu žodynu” („Lexikon für Theologie und Kirche”), kurį parengė kartu su K. Rahneriu; „Mažuoju Vatikano II Susirinkimo žinynu” (iki 2013 m. jo išėjo net 35 leidimai); buvo trijų tomų „Vatikano II Susirinkimo nutarimų komentarų” rengimo redaktorius; 2003 m. į lietuvių kalbą išverstas jo garsusis veika-

Dievas pažinojo mus dar prieš mums gimstant. Jis žinojo, kad kai kurie iš mūsų sukils prieš Jo meilę ir gailėstingumą, o kiti mylės Jį nuo tos akimirkos, kai sugebės ką nors mylėti, ir toji meilė niekad nepasikeis. Jis žinojo, kad danguje, Jo namuose, angelai džiaugsis kai kurių iš mūsų atsiverkimu, žinojo, kad vieną gražią dieną suburs mus visus kartu čia, Getsemanėje, savo tikslui, kad šlovintume Jo meilę.

Kiekvieno iš mūsų gyvenimas šioje abatijoje yra slėpinio dalis. Mes visi pridedame prie jo daugiau, negu esame patys. Dar kol kas nesuvokiame, kas tai. Tačiau, kalbant mūsų teologijos kalba, žinome, kad visi esame mistinio Kristaus Kūno nariai, kad visi drauge augame Jame, kuriam viskas buvo sukurta.

Thomas Merton

Iš knygos *Septynaukštis kalnas*.
Katalikų pasaulio leidiniai, Vilnius, 2011

PAGELEŽIŲ LEGENDA

Lietuva – poetų ir dainų kraštas. Žinoma, poetų niekas nesuskaičiavo, tačiau dažnas lietuvis turi ne tik savo eilių sąsiuvinius, bet ir išleistas eilėraščių knygeles. Lietuvoje yra trys įvairaus lygio rašytojų sąjungos, dešimtys draugijų ir šimtai kūrėjų būrelių. Žinoma, sudominti kitus savo kūryba nėra lengva, tačiau kai kurių autorių darbai pradžugina.

*Dar buvom namuose,
Dar lietėm stalą, patalus, maldaknygę ir krosnį.
Kvepėjo duona, kibire vanduo blizgėjo,
Dar buvo mūsų šuo ir katinas...
Bet ne – jie jau nebuvo mūsų!..*
(Iš eil. „Gegužės 22-oji, 1948 metai“)

Tai eilutės iš Ukmergės literatės Leonoros Stimburytės-Jankeliūnienės penktosios poezijos knygelės „Vėjų laiškai“. Moteris, nors tada ir išvengė tremties, tačiau pragyveno savųjų baime, kančias, kai tą dieną į Pageležių kaimą Veprių valsčiuje, Ukmergės apskrityje išvežti Stimburiai šeimos atbildėjo būrys kareivių ir sribų. Tuo metu namuose buvo motina su dviejų metų sūneliu Romualdu ir aštuonmete Leonora. Jų tėvelis Antanas, gimęs 1899 metais, su penkiolikmete dukra Irena slapstėsi ir tą kartą slėpėsi netoliese esančiame miške, nakvojo Ievos Žentelytės klojime. Sako, paryčiui ėjo į namus, kai jau prie stoties pašte dirbantis Povilas Čėsna sustabdė ir pranešė, kad jų sodyba apsupta, juos išveža

Veprių miestelio šaulys Antanas Stimburys, 1924

į Sibirą. Antanas dar vylėsi, kad žmona su mažais vaikais bus palikta: kam ji reikalinga Sibire su mažais vaikais?

Leonora su mama krovėsi daiktus ir su baime žiūrėjo į troboje šeiminkaujančius svetimus vyrus, Romualdas miegojo savo lovelėje. Jie buvo susitarę nelaimės atveju sakyti, kad tėvelis išvykęs į Kauną. Tad net grasinamos virtuviniu peiliu jos kartojo apie tą Kauną, o kada sugrįš, sakė nežinančios. Jau brėško, kareiviai liepė išsinešti daiktus į kiemą. Mergaitė leido nueiti į lauko tualetą, kareivis lydėjo su šautuvu, tačiau pajutė, kad ji paklusni ir išsigandusi,

prarado budrumą. Tuo metu į trobą ėjo jų pažįstamas Petras Diliūnas. Pamatęs sutrikusią moterį ir išsigandusius vaikus, sugrįžusiai Leonorai sušnabzdėjo, kad ji bėgtų! Mergaitė iš pradžių sutriko, jai pagailo mamos. Toji, matyt, žinojo, kad dukrelei yra galimybė išvengti baisaus likimo, ir kai Leonora pažvelgė į motiną, ji žvilgsniu padaršino: „Bėk!“ Mergaitė vėl pasiprašė į tualetą, tačiau šį kartą sargybinis ne lydėjo, o paleido vieną, prigrasinęs po penkių minučių sugrįžti... Lauke ji apsižvalgė ir nudūmė į ryto tylą, bėgo per žoles susilenkusi. Pribėgo Jaskūnų trobelę. Iš ten ją nuvedė į mišką, kur slapstėsi tėvelis su vyriausiąja sesute Irena. Stanislava Stimburienė pasakojo, kad dingus vaikui, ją sribai smarkiai mušė...

Tą pačią dieną MGB kapitonas Terechovas surašė slaptą pažymą apie tremiamus Stimburius ir išvardijo pagautus šeimos narius: „Stimburienė Stasė, Igno, g. 1908 m., sūnus Romualdas, Antano, tremiami iš Pageležių kaimo, Veprių valsč., Ukmergės apskr., Lietuvos SSR, į Krasnojarsko kraštą, ešelono Nr. 97915. Priėmė etapo viršininkas vyr. leitenantas Kapriajev. Pristatė MGB kapitonas Terechov. Netremiami ir kodėl: 1. Šeimos galva Stimburys Antanas, Kazio., g. 1899 m., išvykęs į Kauną. 2. Dukra Stimburytė Irena, Antano, g. 1933 metais. 3. Dukra Stimburytė Lionė, Antano, g. 1940 metais. Kur jos, nežinoma“. Tuo metu iš Veprių valsčiaus buvo ištremti 138 žmonės, trėmė į Užpoliarę – Igarką. Tad ilga tremiamųjų vilkstinė nutiso iki geležinkelio stoties.

Jau atkūrus nepriklausomybę, Leonora susipažino su Lietuvos ypatingajame archyve saugoma šeimos „nusikaltimų“ byla, pradėta 1947 metų balandžio 12 d. Įdomus balandžio 15 d. ukmergiškio komjaunuolio Ivano Petrovičiaus Januškevičiaus apklausos protokolas, kuriame jis paliudijo, kad balandžio 14-tą restorane Gedimino gatvėje Ukmergėje sulaukė ir pristatė į MGB Pageležių kaimo gyventoją Antaną Stimburį. Mat apklausiamasis netoli esančioje kirpykloje girdėjo, kaip iki šiol jam nepažįstamas žmogus šmeižė VKP(b) ir neigiamai apibūdino vieną iš partijos ir tarybinės vyriausybės vadovų. Per tardymus Antanas patvirtino MGB žinomas tiesas: kad buvo šaulys, dalyvavo pavasarininkų veikloje.

Reikėjo tvirtiau patvirtinti Antano Stimburio „nusikaltimus“, tad kvietė ir kitus liudytojus. Vienas jų – upninkietis Jonas Novikas liudijo, kad Stimburys turėjo 10–12 ha žemės, nedidelį namą su skardiniu stogu, du arklius, 3 ar 4 karves, keletą kiaulių, bet nieko blogo apie jį negalėjo pasakyti. Tačiau MGB agentas „Mašinistas“ kaip „nusikaltimą“ paminėjo, kad šeima Smetonos valdymo metais turėjo parduotuvėlę, sezoniniams darbams naudojosi samdoma darbo jėga, todėl yra „buožė“. Pokalbiuose A. Stimburys miškinius vadino gėriu, o jei Amerika ir Anglija nekariaus su Rusija, tai visus suvarys į kolchozus, reiškia – „visi prapuolėme“. Veprių MGB jaunesnysis leitenantas Lobvininas priėmė verdiktą – Antaną Stimburį ištremti už Lietuvos SSR ribų. Tiesa, 1948 metų gegužės 8 d. nuosprendyje MGB kapitonas Bažanovas Antaną Stimburį įvardijo ir kaip „palaikiusį ryšį su kontrrevoliucine ginkluota nacionalistine gauja, priimdavusį kovotojus į namus,

Stanislava Stimburienė su sūneliu Romualdu tremtyje, 1952

Leonora su ja globojusia teta Adele Bitiniene, 1950

aprūpinusį juos maisto produktais ir platinusį tarp gyventojų priešiškumą tarybų valdžiai visokius prasimanymus“. Nors tokio liudijimo net iš savųjų agentų negavo. Tad visa šeima – liaudies priešai, net dviemėtis vaikas, o jų vieta – Sibiras... Tokį nutarimą patvirtino ir LSSR MGB generolas P. Kapralovas. Tremties vietą numatė Krasnojarsko srityje, Sibire.

O dabar pasekime be mamos ir brolio Romualdo Lietuvoje likusias Leonoros Stimburytės gyvenimo kelią. Juk šeimos turtas buvo konfiskuotas, tėvelis su sese slapstėsi, tad tapo bename.

Stimburytėms reikėjo susirasti prieglobstį. Ireną priglaudė teta Juzė Latvienė Mikačių kaime Deltuvos apylinkėje, o Leonora atsirado pas kitą tetą Gudžiūnuose, jau Jonavos rajone. Rudenį Leonora pradėjo mokytis Jonavoje. Greitai sugrįžo į Pageležius, ten gyveno su teta Adele ir dėde Jonu Palaimomis, čia grįžo ir tėvelis. Pageležiuose baigė keturias klases, 1950 metais pradėjo lankyti mokyklą Vepriuose, buvusią už 5 km. Dešimties km kelias kasdien neprailgdavo, nors už nuogų krūmų vaikui vaidenosi vilkas, o kelias per lietu, pūgas ir tamsą gerokai prailgdavo... Baigusi septynias klases, bandė stoti į Ukmergės pedagoginę mokyklą, tačiau ten mokytis tremtinių vaikams buvo uždrausta. Teko lankyti Ukmergėje vidurinę mokyklą, tėvelis tuo metu gavo darbą Leonpolio spirito gamykloje bulvių supirkėju. Juzės Latvienės namuose 1950 metais susekė partizanų bunkerį.

Nukelta į 8 psl.

Vieno žmogaus istorija

Užuotrakio dvaro (Trakų raj.) parko skulptūros

Anelė Šaltenytė-Katilienė – užgniaužta kūrybinga siela

Anelė Šaltenytė-Katilienė (1897–1986) – filologė, iš prigimties be galo inteligentiška, meniškos sielos moteris, kuriai buvo skirta nepaprastai sunkių išbandymų našta. 1941 m. birželio 14 d. su keturiais mažamečiais vaikais buvo ištremta į Sibirą, į Altajaus kraštą. Trapi moteris nepalūžo, kovojo už vaikų išgyvenimą sunkiausiomis sąlygomis. Jos suplanuotas ir sėkmingai įvykdytas rizikingas pabėgimas iš Sibiro tremties ir grįžimas į Lietuvą su vaikais 1947 m. – nors tik nepilniems ketveriems metams – labai padėjo jaunimui išlikti lietuviams, ne nutautėti per visą septyniolikos metų tremties laikotarpį. „Tik Mamos išradingumo, taupumo ir meilės dėka išlikome gyvi, vėliau visi baigėme aukštąsias mokyklas ir dirbome Lietuvos labui“, – prisipažįsta sūnus Algimantas Katilius, knygos „Tremtinio užrašai“ autorius.

Anelės Šaltenytės-Katilienės vyras Juozas Katilius (1902–1984, nuo 1945 m. Vytautas Vaitiekūnas) buvo teisininkas ir politikas, aktyvus antisovietinės rezistencijos dalyvis, vėliau įsitraukė į antinacinę veiklą, vos išliko gyvas nacių mirties lageryje Vokietijoje, 1949 m. emigravo į New Yorką ir ten iki pat mirties aktyviai dalyvavo lietuvių išėivių, VLIK'o veikloje, nuolatiniams siuntiniams rėmė net 28 šeimas, vargusias sovietinėje Lietuvoje. Deja, slapta Anelės Šaltenytės-Katilienės viltis susitikti su vyru neišsipildė. Jiedu susijungė tik po 62 metų, kai Juozo Katiliaus-Vytauto Vaitiekūno urna su pelenais buvo pargabenta į Lietuvą ir palaidota šalia žmonos.

Būdama nepaprastai jautri ir kūrybinga siela, Anelė Šaltenytė-Katilienė visą laiką jautė stiprų troškimą kurti ir rašyti. Deja, gyvenimo sąlygos tam buvo itin nepalankios. Anelė nuolat rašė dienoraštį, tačiau 1941 m. visus jaunystės dienoraščius ir užrašus konfiskavo sovietų saugumas. Stebuklingai išliko tik šis 1922 metais rašytas apsakymas, kurį autorė sukūrė remdamasi tikrais faktais ir kurį siūlome skaitytojų dėmesiiui. Nors apsakymas rašytas praėjusiame šimtmečiuje, stebina itin drąsą ir netikėtą anam laikmečiui tema, aktualumo nepraradusi iki šių dienų.

Rasa Bačiulienė

Anelė Šaltenytė

Ventos pakrantėje stovi puikūs ponų Fialkovskių dvaro rūmai. Plaukiant upe iš tolo tarp didingų parko medžių išnyra balti kaip gulbė dvaro pastatai. Saulės spindulių nužerti jie tarsi tviska džiaugsmu tarp žalių medžių lapų. Dvare virte verda gyvenimas. Jau nuo pat ankstaus ryto tarnai triūšia. Priešais rūmus aplink kliombus ir parke gracuoja takus ir takelius, barsto žvyrą ir smėliu. Šiandien atvažiuoja naujas aukštas svečias – generolas.

Anelė Šaltenytė-Katilienė

Ponia Fialkauskienė – dar jauna, apkūni moteris – nerimastaudama vaikščioja po erdvius antrojo aukšto kambarius. Ilgesingas šviesiai mėlynų akių žvilgsnis dažnai krypta į kelią. Ji prieina prie lango, priešais akis atsiveria gražiausias vaizdas. Jų rūmai stovi ant kalvos ir todėl toli matyti. Iš vienos pusės vingiuoja upė, irėmintą medžiais apžėlusiu skardžiu, kitoje pusėje driekiasi bekraštės pievos. Šalia upės – platus miškas, į kurį ji dažnai joja pakvėpuoti tyru oru, pasisemti

gyvybinių jėgų ir energijos po nuobodžių vakarų, praleistų su kaimynais bajorais prie kortų stalo ar su damomis plepant salone apie madas, aptariant įvairius gandus ir aukštuomenės nuotykius. Visa tai jai taip neįdomu, taip nuobodu. Norisi kažko naujo, nepaprasto, ypatingo.

Šiandien kažki kodėl jos širdis nerimsta laukiant nepažįstamo svečio, atvykstančio su pirmu vizitu. Nori atspėti, kaip tas generolas atrodo, ar jis įdomus pašnekovas. Ir tuoj mintyse išskyla ponios vyras – daug už ją vyresnis, nuolat sirguliuojąs. Ne tik niekur su juo drauge nenuvažiuos, nepasilinksminsi, nepašoksi, bet dažnai dar turi jį slaugyti, o kai išvažiuoja į kurortus gydytis, tada ji lieka viena – nei našlė, nei žmona. Ji pavydi visoms, kurios turi jaunus sveikus vyrus ir gali džiaugtis gyvenimu, gerti iš pilnos taurės... Norėtų būti linksmų, ją dominančių žmonių draugijoj, šokti, dainuoti, skambinti, šėlti ligi apsvaigimo.

Juk aukštesnės kilmės moters paskyrimas gyvenime – džiaugsmas. Ji – gyvenimo papuošalas, kaip visų gėlių kvapioji rožė.

Namuose ponias neturėjo ką veikti, neturėjo užsiėmimo. Dvarą prižiūrėjo ir visus reikalus tvarkė ūkvedys. Tarnai iš prityrimo žinojo savo darbus ir pareigas. Jie žinojo, kad vikriai turi pildyti visus ponios norus ir užgaidas. Jai pareikalavus, ūkvedys visuomet palikdavo tiek pinigų, kiek ji užsigeisdavo. Kai įkyrėdavo rūmuose skaityti romanus, skambinti ar siuvinėti, ponias liepdavo pabalnoti jos juodį ir šuoliuodavo po mišką, po laukus kaip pašėlusis. Kai žirgas sušildavo ir pavargdavo, o ir pati nusikamuodavo, pasukdavo rūmų link. Arklininkas priimdamas apsiputojusį juodį kraipydavo galvą, bet niekada nedrįsdavo nieko poniai pasakyti. Kartais sukviesdavo svečių, kaimynų pasilinksminai, bet visi jie buvo neįdomūs ir keliantys nuobodulį. Be to, bijojo kalbų, kad vyras, besiilsintis kurorte, nesužinotų apie jos rengiamą puotą. Vyras buvo pavydus, kerštingas.

Ponia stovėdama ir žiūrėdama pro langą į kelią susimąstė ir prisiminė savo tėvo, nusigyvenusio bajoro, namus. Kai jai pasipiršo dabartinis jos vyras, ji džiaugėsi, nors jo ir nemylėjo. Ji buvo bekraitė, o jis turtingas, turėjo ne vieną dvarą. Jis išmilylėjo ją jau po pirmo pasimatymo. Ji žinojo, kad bus turtinga mylinčio bajoro žmona, jai atsidarė durys į laimingą, linksmą, turtingą gyvenimą. Džiaugdamosi tokia partija galvojo, kad pamils jį, nepaisant didelio amžiaus skirtumo, ir prisiekė jam meilę ir ištikimybę. Bet po kelerių metų bendro gyvenimo nusivylė. Kur tas linksmas laimingas gyvenimas?! Vyras nuolat nesveikuoja. Jis labai ją myli, bet ir nepaprastai pavyduliauja. Nėra nei tų svajotų pokylių, nei tų linksmybių...

Dabar žiūrėdama į viešelį norėjo pamatyti važiuojančią karietą, kurioje sėdės jaunas šaunus vyriškis generolo munduru. Ji nesitvėrė smalsumu greičiau pamatyti svečią. Galvojo, kaip bus gerai, ši nauja pažintis pajvairins ilgą gyvenimą. Ir kaip gerai, kad vyras dabar kurorte. Tačiau ką nors nepadoraus leist sau ji negalvojo. Buvo ir bus savo vyrui ištikima. Tik nori truputį prasiblaškyti, pasilinksminai, pajvairinti tokį nykų savo gyvenimą.

Stovėdama taip susimąšiusi prie lango, staugi pamatė, kad prie rūmų privažiavo pora juodbernių pakinkyta karieta. Poniai net kvapą užėmė. Iš karios išlipo aukštas, stambus, jau praplikęs kariškis. Tarnas atnešė vizitinę. Ponia perskaitė: „Generolas Vankovičius“. Liepė prašyti.

Ponia Fialkauskienė išėjo į svetainę priimti svečio. Atsidarė durys ir vidun tvirtais savim pasitikinčio žmogaus žingsniais įžengė jau pagyvenęs generolas. Jis lyg nustebeš persmeigė ponią juodų akių žvilgsniu ir ilgiau sulaukė savo delne bučiuodamas jos ranką. Jai net šiurpas perėjo per kūną. Paprašė sėstis. Greitai užsimezgė linksmas pokalbis. Generolas stebėjosi, kad ji taip nuobodžiai leidžia laiką, būdama tokia jauna, graži moteris. Pasiteiravo apie jos vyrą, kur jis yra ir kada grįžta. Sužinojęs, kad vyras išvykęs į kurortą ilgesniam laikui, pasisiūlė sudaryti jai draugystę, linksmiau praleisti laiką vasarą gamtos prieglobsty, pasivaikščiojant, pajodinėjant, aplankant apylinkes. Ponia Fialkauskienė apsidžiaugė tokiu pasiūlymu. Ir mielai jį pakvietė dvare lankytis dažniau. Kadangi šis apsilankymas buvo pirmasis, etiketas reikalavo, kad neužtruktų ilgai. Tad jie atsisveikino, tačiau taip, tarytum seniai būtų vieną kitą pažinę ir laukę. Generolas prižadėjo kitą dieną būtinai atvykti.

Likusi viena ponias linksmam sau šypsojosi ir džiaugėsi, kad dabar galės maloniau leisti laiką. Nors svečias ir ne toks jaunas ir gražus, kaip ji vaizdavosi, bet įdomus, ir kažkokia nepaaiškina jėga ją prie jo traukte traukė. Vakare atsigulus tik apie generolą ir temastė ir nekantraudama laukė, kad tik greičiau išauštų rytadiena. Kad tik neužmirštų pasakyti virėjui, jog paruoštų skanius pietus su geru išgėrimu. Ryt ji aprodys visą dvarą, laukus, pievas ir miškus. Jie pėsti vaikščios visais takais ir takeliais...

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

Ir taip besvajodama ponja Fialkauskienė greit užmigo ir miegojo palaimintųjų miegu.

Rytojaus dieną atsidarius garderobą ji ilgai svarstė, kokią suknelę apsivilkti, su kokia atrodys gražiausia. Nutarė rengtis šviesiai kremine. Kaimynės sakė, kad ta suknelė labai pritinka prie jos kaštoninių garbanų. Įsisėgė į plaukus suknelės spalvos rožę, pasižiūrėjo į veidrodį ir liko savimi patenkinta. Belaukdama atsisėdo prie pianino ir ėmė skambinti. Jai taip lengvai plaukė muzikos garsai, taip lengva ir gera buvo skambinti Šopeną, kad ji viską užmiršo: ir apie generolo vizitą, ir apie pietus, apie kuriuos dar nepasakė virėjui. Ji vis skambino ir skambino, o kai nutilo paskutiniai akordai, pakėlė akis ir pamatė prie durų stovintį generolą. Jis labai mandagiai pasisveikino ir pareiškė esąs sužavėtas nepaprastos jos muzikos. Šnekėjosi laisvai ir linksmi apie viską, ir nepamatė, kaip greitai atėjo pietų laikas. Pietavo tik dviese. Mintyse ponja džiaugėsi, kad niekas iš įkyrių kaimynų neatvyksta ir jiems netrukdo.

Po pietų ponja pasiūlė aprodyti dvarą, pasi-vaikščioti po vaizdingas apylinkes, po mišką. Generolas džiaugsmingai sutiko, net jo akys keistai sublizgo. Jie apžiūrėjo dvarą, gėlynus, sodą, paskui pasuko į laukus, į žydinčias pievas. O saulė taip kaitino, drugeliai skraidė, oras, pripildytas gėlių aromato, veržėsi į krūtinę, miške paukščiai čiulbėjo ulbėjo, net oras virpėjo nuo jų giesmių. Buvo karšta. Jiedu pasuko į Ventos pakrantes. Generolas pirmas nusileido staciais skardžiais prie upės. Ponja liko stovėti viršuje. Generolas ėmė raginti ją leistis žemyn drąsindamas nebijoti. Ponja pamažu pasilaikydama krūmų ėmė slinkti apačion, tačiau netrukus nebeturėdama už ko nusitverti nusukrio žemyn. Generolas išskėtęs rankas sugavo ją, prisispaudė lūpomis prie jos lūpų ir bučiavo bučiavo... Ji apsvaigo jo glėbyje, jo stipriose rankose. Jausmai užvaldė juos...

Tylėdami koja už kojos jie lipo iš skardžiaus. Generolas netrukus pradėjo pasakoti linksmas istorijas, nuotykius, stengėsi ją pralinksminti. Tačiau jai nebuvo linksmas. Atrodė, kad viskas pasikeitė: nei saulė nebešvietė taip skaisčiai, nei paukščiai bečiulbėjo taip linksmi, nei oras bebuvė toks kvapnus. Parėjus į dvarą ji greitai su svečiu atsiveikino.

Namuose ponja Fialkauskienė stengėsi susigaudyti, išsiaiškinti savo jausmus. Juk ji norėjo ir turėjo būti savo vyrui ištikima. Ji pati savęs nepažino. Svarstė, gal daugiau nebepriimti generolo, gal atsisakyti tų džiaugsmingų pasimatymų ir susitikimų? Bet tada vėl pilkos ir monotoniškos dienos lieka. Vėl liūdės ir ilgėsis. Ne, atsisakyti to jausmo, kuris neša kaip ant sparnų, kuris nušviečia kaip saulė visa ką aplinkui, daugiau nebesusitikti su generolu, ji negali ir nenori.

Kitą dieną generolas atvyko linksmas, švytintis. Ir ponja Fialkauskienė, jį pamačiusi, užmiršo visus savo samprotavimus ir sielvartus.

Generolas dvare lankydavosi dažnai, beveik kasdien. Kai pamatydavo jį atvykstant, džiaugsmo ir laimės jausmas pagaudavo ją ir ji visa širdimi džiaugdavo jo atvykimu. Ir tos laimingos valandos taip greit prabėgdavo – tik žiūrėk, ir jau laikas skirtis. Jam išvykus ji kartais susimąstydavo, kas bus toliau?! Tačiau greit vydavo tokias mintis šalin, kas bus – tebūnie, o šiandien dar viena valandėlė laimės jos ištroškusiai širdžiai.

O laikas negailėstingas. Jis kaip upės vanduo eina savo keliu. Pralėkė vienas mėnuo, kitas. Ponja Fialkauskienė pastebėjo, kad ji jau ne tokia kaip buvo. Ji ryžosi pasisakyti apie tai generolui. Juk jis dabar jai artimiausias ir brangiausias pasaulyje žmogus. Generolas išklausė prikandęs lūpą. Ramino ją, žadėjo visuomet mylėti. Bet kitą dieną jau nebeatvažiavo. Kai pagaliau atvyko, aiškinosi turėjęs ne-

atidėliotinių reikalų. O dar vėliau vizitai vis retėjo, kol vieną dieną generolas pareiškė, kad jo dalinys išsikelia. Tačiau tvirtino esąs visa širdimi su ja ir žadėjo apgalvoti, ką daryti toliau. Kai jis išvyko, ponja ilgai laukė nuo jo žinių, bet nesulaukė.

Sielvarto apimta ponja Fialkauskienė užsidarė savo kambariuose, retai teiseidavo pasivaikščioti į sodą. Taip praėjo ruduo. Atėjo žiema. Kai atvykdavo kas iš kaimynų, liepdavo tarnams pasakyti, kad ji serga ir nepriima. Kai jau būdavo būtinas reikalas susitikti su ūkvedžiu ar kitais žmonėmis, susiverždavo korsetu ir išeidavo jų priimti. O nuo vyro pradėjo eiti laiškei, kad sveikata gerėja ir pavasarį jis sugrįš. Ponja laužė galvą, ieškojo išeities, skendėjo baisioje nevilty, naktimis verkėdavo. Bijojo, kad vyras gali ir anksčiau sugrįžti nei buvo rašęs. Kuo tada prieš jį pasiteisinti? Jis bus rūstus ir žiaurus teisėjas.

Tik vienai kambarinei buvo leista vaikščioti pas ponją ir ją aptarnauti, nors ta kambarinė seniai matė ponios ligos priežastį ir jos sielvartą. Kambarinė buvo poniai ištikima ir labai jai atsidavusi, o ir gausiai už tai atlyginta buvo. Todėl ji mokėjo gerai laikyti liežuvį už dantų.

Ponja liepė kambarinei kitiems sakyti, kad jos sveikata vis blogėja ir blogėja.

Kartą ponja pasišaukė a u k u s i kambarinę liepė jai skubiai pakviesti daktarą. Daktaras kelias valandas užtruko ponios kambariye. Budėda-

Užutrakio dvaro parko skulptūros

Pakruojo dvaro parkas ir tiltelis į Meilės salą

ma prie ponios durų kambarinė išgirdo graudų kūdikio klyksmą. Laimei, ponios kambarį nuo kitos dvaro dalies skyrė keli tušti kambariai, ir kūdikio riksmo niekas negalėjo girdėti. Kai durys atsidarė, kambarinė pamatė besisypsantį ir patenkintą storiulio daktaro veidą. Išeidamas iš ponios kambario jis viena ranka siektelėjo savo apsiausto, o antrą pilna sauja kažką skubiai kišo į kišenę.

Kiek pailsėjusi ponja pasišaukė kambarinę ir liepė vakare, kai sutems, pakviesti staliaus žmoną.

Staliuvienei atėjus, kambarinei buvo liepta išeiti ir palikti jas vienas. Ponja iš staliuvienei sužinojo, kad mirė jos mergaitė, kad namie yra dar du vaikučiai, kad gyvenimas labai sunkus, kad vyras geria ir ją su vaikais skriaudžia; ir čia ponja pasiūlė jai pagalbą su sąlyga... Staliuviene greitai išėjo namo. Ponja skubiai įsakė pakviesti daktarą. Čia ponja pasiryžo baisiam dalykui. Staliuvienei buvo gimus mergaitė, ir stalius žinojo apie tai. O ponja pagimdė sūnų, kurį reikėjo atiduoti staliuvienei vietoje mirusios mergaitės.

Daktaras atėjo. Kūdikuiui atliko operaciją – išpjovė vieną kiaušinėlių. Antro kiaušinėlio, matyt, ne-

buvo. Tą pačią naktį pakviestas kunigas pakrikštijo naujagimį ir davė Jonės vardą. Po trumpos apeigos staliuviene tamsią naktį išsinešė silpną apmūturiotą kūdikį iš dvaro.

Dabar ponja Fialkauskienė atsikvėpė ramia širdim. Ji išgelbėta. Gali parvažiuoti ir vyras. Ji negalvojo, kad gelbėdama save ir savo garbę padarė baisią skriaudą savo sūnui ir bausį nusikaltimą prieš savo sąžinę. Ar galės toliau ramiai gyventi tokį dalyką padariusi?!

Mažoji Jonė augo staliaus šeimoje, kaip ir visų vargingų darbininkų vaikai, kartu su broliuku ir sėute. Kai ūgtelėjo ir pradėjo bėginėti ir žaisti su kitais vaikais, mama niekada neišleisdavo jos be kelnaičių, nors tais laikais kitos mergaitės kelnaičių nešiodavo.

Jonė kartais su vaikais nubėgdavo ir į dvarą, bet su ponais nesusitikdavo, tik kartais matydavo, kad

dvaro ponja pro žiūronus atsidėjus stebi žaidžiančius vaikus. Vieną kartą ponja ilgai stebėjusi net pakvietė vaikus prieiti arčiau. Įsižiūrėjusi į Jonę pamojo jai ir pasisodinus ant kelių glostė ją ir bučiavo, o Jonė matė, kaip ašaros jai ritosi per veidus. Apdovanojus įvairiais skanėstais, paleido mergaitę eiti namo.

Kai Jonė paaugo didesnė, jai labiau patikdavo berniukų žaislai ir norėdavo žaisti su jais, bet jie varydavo ją šalin, prie mergaičių. O mergaitėms ji irgi nepatikdavo, kad nemoka taip švelniai žaisti su lėlėmis ir gėlėmis kaip jos. Jonei dažnai tekdavo žaisti vienai.

Bet laikas nepastebimai bėga ir viską keičia. Jonei jau keturiolika, penkiolika, šešiolika. Jau sudiev, mielosios vaikystės dienos! Miršta jos geroji mama, kuri ją mylėjo, kuri ją paguosdavo, daug ko pamokydavo, paaiškindavo. Prieš mirdama motina atskleidė jos keistos padėties istoriją: kodėl ji turi nešioti sijoną ir būti mergaitė, ir kas jos tikroji motina. Dar pasakė, kad ponja Fialkauskienė išsikraustydama iš dvaro įdėjusi į Lenkijos banką Jonės vardu nemažą turta.

Motinos mirtis ir šitos žinios prislėgė Jonę. Ji pasijuto esanti kitokia negu visi. Labai vieniša.

Dabar ją traukė nebe berniukų draugystė, o mergaičių. Ir kaip mokėjo joms pataikauti, paslaugū būti, komplimentus sakyti, kaip greitai užsitarnaudavo mergaičių simpatijas ir prieraišumą. Ypač Jonė linko prie vienos to paties miestelio gyventojos. Prisiškalbino mergaitę ir juodvi išvyko į Suvalkų kraštą mokytojauti. Nors Jonė buvo mažo mokslo, nebaigusi nė pradžios mokyklos, bet apsiskaičiusi ir išprususi, todėl viename tolimame tamsiame kaime gavo mokyti vaikus. Toji mergaitė mylėjo Jonę ir gyveno su ja kaip žmona su vyru. O žmonės matė dvi merginas gyvenančias drauge ir nieko blogo nematė. Bet neilgai truko toks gyvenimas. Jonė pradėjo kreipti akis į kitas merginas. Tai nepatiko mergaitėi ir ji ėmė Jonei priekaištauti, kam išvežė ją iš gimtojo miesto. Galiausiai abidvi grįžo į savo miestelį. Čia Jonė prisidėjo prie brolio ir svainio verslo, ėmė verstis prekyba. Kai tik mieste atsirasdavo nauja įdomesnis mergaitė, tuoj Jonė jai pradėdavo asistuoti, meilintis, skūstis savo likimu, kažką miglotai sakyti ir iki galo nepasakyti, ieškoti paguodos ir užuojau-

Nukelta į 6 psl.

Vieno žmogaus istorija

Atkelta iš 5 psl.

tos. Daugelis tų mergaičių, ką tik išėjusios iš mokyklos, dar nepatyrusios gyvenimo, meilės ir aistros, greitai pakliūdavo ant Jonės kabluko. Juk Jonė buvo mergina, ne vyras, ir daug lengviau ir greičiau jai buvo prieiti prie merginos, pelnyti pasitikėjimą. Į nusiskundimus ir nelaimingą likimą kuri gi mergaitė nesureaguos, kuri gi nenorėtų būti išgelbėtoja taip nuskriausto ir nelaimingo žmogaus? Viena iš tokių mergaičių nuoširdžiai pamilo Jonuką – dabar Jonės mieste jau niekas nebevadino kitaip, kaip tik Jonu, Jonuku, juk jos visas elgesys buvo vyriškas, – ir rimtai galvojo apie šeimos kūrimą. O tam reikėjo, kad Jonukas atidengtų save, numestų savo moteriškus rūbus ir juridiškai įteisintų savo padėtį. Jonukas net kreipėsi į advokatą ir užvedė tuo reikalu bylą. Bet... Jonuko būta lengvabūdiu, greitai pabosdavo pasiekti laimėjimai tarp mergaičių. Čia kaip tik pasirodė nauja mokytoja Onutė. Iš pradžių Onutei buvo labai keista, kad mergina moka taip asistuoti, būt paslaugi kitai merginai, geriau net už vaikus, tad šalinosi naujosios pažįstamos. Bet Jonukas jau buvo su gera praktika, mokėjo atakuoti. Santykiai su buvusia mylimąja vėso, kildavo ginčų ir nesupratimų, kol vieną dieną įpykęs Jonas nuvyko į miestą ir nutraukė pas advokatą pradėtą bylą. Jonukas buvo nuotaikos ir staigių prasiveržimų žmogus, o gal jam taip lengviau ir patogiau buvo vilioti naujas mergaites?

Onutė papasakojo savo nuoširdžiausiai draugei Alei, gyvenusiai kitame mieste, apie keistą ją įsimylėjusią merginą, apie progos ir supažindino su Jonuku. Dabar Jonukas labai intensyviai asistavo Onutei ir, be abejo, patraukė jos dėmesį. Ji pradėjo gailėti Jonuko ir pagaliau, kaip ir kitos merginos, pamilo.

Netrukus Onutė parašė Alei, kad apsigyveno drauge su Jonuku, kad jų butas erdvas, kad mokyklai reikalinga mokytoja ir kvietė atvažiuoti mokytojauti ir pas juos apsigyventi. Alė seniai buvo nepatenkinta įstaigos darbu ir noriai priėmė jų pasiūlymą. Juk kas gali būt geriau kaip dirbti naudingą pedagogo darbą ir gyventi pas drauges? Alė atvažiavo dirbti į mokyklą ir apsigyveno drauge su Onute ir Jonuku, vėliau vadinamoj „komunoj“.

Alei dirbti mokykloje sekėsi, nors pačiai tekdavo daug mokytis ir ruoštis. Nemažai dirbo saviveikloj: ruošdavo mokinių vaidinimus ir pati sėkmingai vaidindavo.

Komunoj gyveno sutartinai. Kartais Jonukas iškrėsdavo išdaigų: nuotaikos pagautas bėgdavo išgerti ar pas kažkokią ten pašto mergaitę. Tada Onutė su Ale stengdavosi sulaikyti Jonuką nuo tokių žeminančių poelgių. Nors Jonukas, regis, mylėjo Onutę, tačiau tai netrukė jam būti meiliam ir mįslingam su Ale, užėiti į jos kambarėlį ir per naktį pasakoti apie savo nelaimingą gyvenimą, apie savo nepaprastą didelę meilę mergaitei iš aukštesnės visuomenės, tačiau taip neaiškiai, miglotai, su užuominom. Susijaudinusi Alė klausydavosi ir gerai suprato, kad ši pasaka ir yra Jonuko kilmės istorija.

Prašvitus rytui, Alei reikėdavo skubėti į darbą. Kartą Jonukas nusegė nuo Alės krūtinės jau apvytusią raudoną rožę ir prisisegė sau tardamas: „Man didžiausia laimė nuo tavo krūtinės rožė. Aš ją laikysiu atminčiai.“ Ir Jonukas sužadino Alės širdy nepatirtus meilės jausmus. Bet Alė kovojo su savimi ir slėpė savo jausmus ir nuo Jonuko, ir nuo Onutės, nes žinojo, kad draugė myli Jonuką ir planuoja kurti bendrą ateities gyvenimą.

Prabėgo metai komunoje, Onutė netikėtai susirgo. Teko ilgesniam laikui išvykti gydytis į užsienį. Nors Jonukas neslėpė savo meilės Onutei ir rūpinosi jai susirgus, tačiau tas netrukė jam nieko nepranešus bute apgyvendinti naują mokytoją Juzytę, kuri tuoj pat tapo nauju Jonuko meilės objektu. Onutė rašė ilgesingus laiškus Jonukui, svajojo, kūrė ir planavo jų bendro gyvenimo ateitį, o Jonukas tuo laiku meilinosi Juzytei ir dažnai ligi pusnaktų išbūdavo Juzytės kambarėly.

Alės sieloj kilo audra ir pavyduliavimo jausmas. Kad Jonukas mylėjo Onutę, ji nepavyduliavo, atrodė natūralu, bet ko jį ten taip ilgai būna Juzytės kambarėly? Ir Alė dažnai naktį keldavo iš lovos su vienais naktiniais marškiniiais ir smarkiai plakančia širdimi tipendavo prie Juzytės kambario durų paklausti, gal ką išgirs... ir vėl skubiai traukdavosi nuo durų, kad neužkluptų jos ten. Greitai lįsdavo atgal į patalvą ir neužmigdavo, kol nesugirždėdavo durys, kol neišėidavo Jonukas nuo Juzytės. Kartais ligi paryčių jai tekdavo nesudėti akių, o iš ryto anksti kelti ir eiti į pamokas. Nors draugės sakydavo, kad Alės valia moka vairuoti protą ir jausmus, bet kartais ją apimdavo toks nusivylimas, kad ji nebeturėdavo gyventi. Juk ji iš Jonuko, rodėsi, norėjo tik draugiškumo, ir to nebematė.

Praėjo dveji metai beviltiškos meilės ir sunkios kovos su savo pačios jausmais, ligi tol nepatirtais ir nežinomais. Galiausiai Alė ryžosi išvažiuoti, bėgti iš tos „komunos“, bėgti nuo savo nelaimingos meilės objekto, bėgti pati nuo savęs, nuo savo jausmų.

Grįžo susveikusi Onutė. Jonukas grįžo prie Onutės, bet nepamiršo savo įpročių meilintis naujai gražiai mergaitei. Po poros metų Onutei vėl atsinaujino liga ir ji vėl turėjo išvykti gydytis, iš kur jau nebegrįžo. O Jonukas gana greit pamiršo savo sielvartą dėl Onutės mirties ir pradėjo „gastroluoti“ prie kitų jaunų mergaičių, ieškodamas jų užuojautos ir meilės...

Kas trukdė Jonukui atidengti savo paslaptį, būti tikru vyru ir sukurti teisėtą šeimą – sunku pasakyti. Gal laikė jį tas lengvas patogumas vilioti mergaites būnant vilku avies kailyje? Juk nuolat nešiojo sijoną, plaukus pynė į storas ilgas kasas, kurias gražiu vainiku susukdavo ant galvos, dėvedavo dailias moteriškas palaidines... O gal stoka valios ir ryžto? Ir taip bėgo metai, kol neatėjo karo audra ir nesumaišė visko...

O lengvabūdė ponija Fialkauskienė negalvojo, kad pašaukdama į gyvenimą savą sūnų ir taip egoistiškai bandydama pakeisti jo prigimtį, padarė jį nelaimingiausiu žmogumi, o kartu ir daugybei mergaičių atnešė tiek daug ašarų, skausmo, kančios ir nusivylimo... □

1922. IX. 14

Gelgaudiškio dvaro kolonos

PANELEI, KURIOS NĖRA

Jinai galvoja angelais

Ir akvarelėmis svajoja,

O aš – velniais ir kaliniais

Ir smuklių spiritiniu rojum.

Jinai yra visai kita, –

Ne Margarita, nors blondinė.

Balta, švelni ir nekalta,

Auksinė ir nešiandieninė.

Skaitau, sugrįžęs vakare,

Apie Ženevą, apie miltus,

Apie premjerą teatre,

Apie nušokusią nuo tilto.

Jos akys žiūri iš skilčių,

Iš korpuso ir iš petito, –

Ir baltą šypsena girdžiu

Blondinės, nors ne Margaritos.

Henrikas Radauskas

Žmogus ažuolas, kuriam pakluso akmuo, medis, metalas...

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Šv. Jono gatvės galerijoje surengta šeštoji personalinė žymaus skulptoriaus **Vaclovo Krutinio (1948–2013) paroda „Skulptūros ir narstiniai“** (mažoji plastika, narstiniai, instaliacija) jo mirties metinėms atminti. Autorius mirė praėjus maždaug mėnesiui po jo gimtadienio (šiemet rugsėjo 27 d. jam būtų sukakę 66-eri).

40 metų kūrybos – didelis laiko tarpas. Menotyrininkė Danutė Zovienė išskyrė tris menininko kūrybos kryptis, rodomas ir šioje parodoje: monumentalioji plastika (paminklas, dekoratyvinė ir antkapinė skulptūra, pastarosios sukurta apie 40), kamerinius darbus (medžio narstinius ir bronzos formas) bei dailininko studijas, kur būdavo realizuojamos idėjos – galinėje galerijos salėje stovi darbatalis, ant kurio nenuplėštas kalendoriaus lapelis su spalio 29 (jo mirties) diena ir nebaigtas būsimo kūrinių eskizas. (Kaip prasiitarė jo giminaitis, Vaclovas buvo ne tik puikus organizatorius, bet ir žmogus ažuolas, kuris dirbo visą savo gyvenimą, todėl taip greitai ir sudegė: baigė darbą, atsigulė ir numirė. Dar pridūrė: kada menininkai tampa geriausiai žinomi? Kada palieka šį nuodėmių pasaulį...). Tarpinėje galerijos salėje ekrane užfiksuotos jo jaunystės ir brandos kūrybinės akimirkos, 60-mečio jubiliejinei parodai skirta vaizdajuostė, pranešimas per TV apie mirtį...

Didžiojoje galerijos salėje – medinės ir bronzos skulptūros, erdvė, kur eksponuojama jo kūrybos originaliausia dalis, vizitinė kortelė – narstiniai (juos autorius vadino knebiniais ir kryžiažodžiais, kuriuose ieškojo atsakymo, kas yra už žmogaus sąmonės ribų).

Palyginti su spontaniškais veržliais Antano Mončio narstiniais Mončio namuose muziejuje Palangoje, Krutinio knebiniai yra geometriški, vienas iš kito išeinantys, racionaliai apmąstyti, – rodo jo charakterį. Vaclovas buvo labai susikoncentravęs į darbus, kurie reikalavo supratimo, ir visos medžiagos (akmuo, metalas, bronzos, medis) jam buvo pavaldžios. „*Einu prie akmens*“ – sakydavo ir eidavo į dirbtuvę Filaretų gatvėje, arba „*Einu ant kalnelio*“, – ten dirbo narstinius.

Formos ir aplinkos harmonija, erdvės suvaldymas jam buvo iššūkis: nepažeisti jų santykio išryškinant siluetą, proporcijas. Visos erdvės (architektūrinė, gamtinė ar interjero) prieš pradėdant dirbti būdavo ištyrinėtos. „*Turint skulptūros formas ir jos santykio su erdve viziją, daug lengviau rasti skulptūros temą, užčiuopti nuotaiką, stilistiką, pasirinkti medžiagą*“, – sakydavo Vaclovas Krutinis. Todėl ir rengiant šią parodą darbai buvo kruopščiai pritaikyti prie galerijos erdvių, atsižvelgta ir į šešėlius (juk, pasak autoriaus, skulptūra kartu yra šviesos ir šešėlių menas).

Parodoje rodomos skulptoriaus darbai, kurie puošia Lietuvos viešąsias erdves, nuotraukos – paminklai. Pvz., beveik prieš keturiasdešimt metų 1973 m. sukurtas jo diplominis darbas „Metraštininkas“ (paminklas LDK spaustuvininkui Pranciškui Skorinai ir netoliese buvusiam Mamoničių spaustuvei), nepastebimai radęs nišą ir suaugęs su Vilniaus senamiečio gatvele, arba harmoningos dekoratyvinės skulptūros Naujosios Vilnios ligoninės kiemuose. Paminėtini jo sukurti paminklai L. Stuokai-Gucevičiui, Dionizui Poškai, Šv. Jonui Nepomukui, generolui J. Černiui, paminklinis biustas A. Plechavičiui. Jo darbų yra ne tik Vilniuje, bet ir Ukmergėje, Panevėžyje, Alytuje, Kupiškėje, Birštone, Palangoje ir kt.

Šia gražia, liūdnoka proga pasisakyti buvo pakviestas Vaclovo Krutinio „pakeleivis“ ir draugas – menininkas Bronius Leonavičius. Jis priminė, jog Vaclovas buvęs puikus organizatorius (1998–2008 m. vadovavo Lietuvos dailininkų sąjungai), tikras bankininkas, turėjęs neeilinių sugebėjimų tvarky-

Vaclovas Krutinis. Skulptūra Kronikininkas

Vaclovas Krutinis. Skulptūra Rytas, 1996

ti LDS ūkio reikalus (nereikėjęs rėmimo iš biudžeto). Prisiminė, kad tais laikais lengviau jiems būtų atsiskirti nuo TSRS dailininkų sąjungos nei susitarti su sava valdžia.

Netgi ši Šv. Jono gatvės galerija yra Vacio Nepriklausomybės laikais iškovota. Anuomet reikėję valdyti apie trijų tūkstančių žmonių veiklą. Ne paslaptis, kad kūrybinės sąjungos, kur žmonės individualistai, o veikla kolektyvinė, kartais esti savotiški širšynai. „Mes, žali, nepatyrę, nepaskendome tame liūne, paskyrėme jį fondo direktoriumi (kiti buvo atsakingi už spaudą ar kt.). Jis dešimt metų buvo ne tik Lietuvos dailininkų sąjungos pirminkas, taip pat ir įvairių meno komisijų narys, Lietuvos autorių teisių asociacijos gynimo viceprezidentas ir dėl kūrėjų statuso nemažai nuveikė. Jo būdas nebuvo lengvas, o šneka buvus visada konstruktyvi: suprasdavai, ką jis šneka, o jis – ką kas gali, bosas, kuris stiprino savigarbą ir orumą. Nepaisant begalės darbų ir pelenų (nuo 1974 m. aktyviai dalyvavo įvairiose parodose Lietuvoje ir užsienyje), jam šeima buvusi pirmoje vietoje.“

Per pomirtinės apžvalginės Vaclovo Krutinio parodos atidarymą kalbėjo jo dukra Jurga, žmona Aldona, giminės, bičiuliai, artimieji, o jo kūrybos gerbėjų susirinko sausakimšai (ta-

čiau visi tilpo ir buvo deramai pagerbti bei pavaišinti). Dukra prisiminė, kad velionio anūkam (jos ir brolio vaikams) vasaros atostogos su seneliu būdavo tikros teatro ir kūrybos stovyklos: su aiškinimais pajusti meną, kurti vitražus. O per šeimos pietus netgi salotos būdavo supjaustytos skulptūriškai (sodyboje dailylentės irgi sunertos kitaip, originaliai). Žmona Aldona: „Jis yra sakęs, jog ‘Geriausios mano skulptūros – tai mano vaikai’“.

Parodos kuratorė, menotyrininkė, Dailininkų sąjungos leidyklos *Arteria* direktorė dr. Danutė Zovienė: „Esminė V. Krutinio kūrybos savybė – dėmesys medžiagos savybėms ir apibendrintai formai. Šie bruožai skulptoriaus kūrybą sieja su lietuviškojo modernizmo tradicijomis“.

Parodoje buvo galima pavartyti 2008 m. LDS leidyklos *Arteria* išleistą monografiją „Vaclovas Krutinis“, joje menotyrininkė Rita Mikučionytė rašo, kad V. Krutinio „kūryboje ryškios dvi pagrindinės kryptys – figūratyvi ir abstrakti“ plastika.

Dailininko kūrinių yra įsigiję Lietuvos dailės muziejus, M. K. Čiurlionio dailės galerija Kaune, Tretjakovo galerija ir Dailės akademija Maskvoje, privatus kolekcininkai iš Vokietijos, Švedijos, Lenkijos ir Lietuvos. Paskutinė personalinė V. Krutinio darbų paroda buvo surengta prieš šešerius metus, minint jo šešiasdešimtmetį. □

Vaclovo Krutinio Skulptūros ir narstiniai

Kultūros kronika

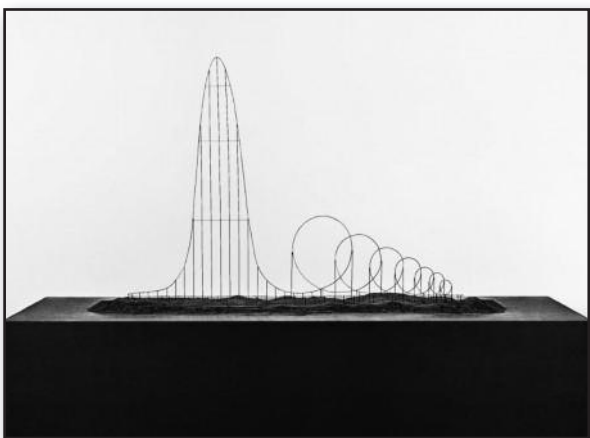

Homer” apie Donelaičio gyvenimą ir kūrybos aktualumą. Seminare dalyvavo baltistiką universitete studijuojantys studentai, Lietuvos kultūros mylėtojai ir kt.

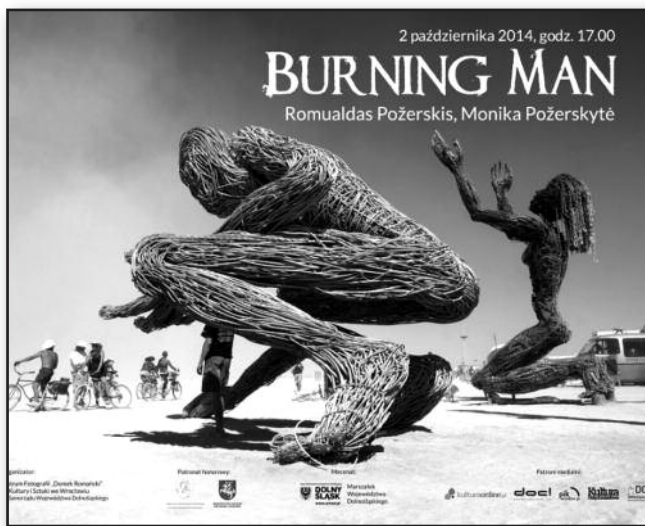
Spalio 2 d. Vroclave, Žemutinės Silezijos fotografijos centro galerijoje „Domek Romanski” atidaryta lietuvių fotomenininkų Romualdo Požerskio ir Monikos Požerskytės paroda „Burning Man”. Parodoje pristatomos lietuvių fotomenininkų užfiksuotos vieno originaliausių festivalių pasaulyje „Burning Man”, vykstančio Nevados dykumoje JAV, akimirkos – ne tik žmonės, su kuriais susipažino menininkai, bet ir meninės instaliacijos ar objektai. Romualdas Požerskis – vienas žymiausių Lietuvos fotomenininkų, 1990 m. apdovanotas Lietuvos Nacionaline kultūros ir meno premija. Monika Požerskytė studijavo fotografiją ir videomeną Vilniaus dailės akademijoje, nuo 2003 m. – Lietuvos fotomenininkų sąjungos narė.

Spalio 1-ąją, Vienoje švenčiant Tarptautinę kavos dieną, Europos kultūros institutų ir kultūros atašė bendrija (EUNIC) organizavo „Europos literatūros nakties” renginius. Lietuvos literatūrai šių metų renginiuose atstovavo Nacionalinės premijos laureato, poeto, eseisto, dramaturgo ir kritiko Sigito Parulskio romanas „Trys sekundės dangaus”. Literatūrinėmis tradicijomis garsėjančiose Vienos kavinėse žymūs aktoriai skaitė literatūros kūrinių ištraukas, skirtas temai „Karas ir taika”. Šios temos pasirinkimas įprasmino Didžiojo karo pradžios šimtmetį bei 25-ąsias Berlyno sienos ir geležinės uždangos griuvimo metines. Sigito Parulskio romaną „Trys sekundės dangaus” į vokiečių kalbą išvertė Claudia Sinnig. Romano ištraukas galias literatūrinės tradicijas menančioje kavinėje „Griensteidl” skaitė aktorius Hans Dieter Knebel. Skaitymus lydėjo Dalios Dėdinskaitės (smuikas) ir Glebo Pyšniako (violončelė) atliekami lietuvių kompozitorių kūriniai.

Rugsėjo 30 d. Helsinkio universiteto bibliotekoje (Kaisa House) atidaryta paroda „Lietuvos Homeras”, skirta Kristijono Donelaičio 300-osioms gimimo metinėms paminėti. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto specialiai užsienio žiūrovui parengta paroda (kuratorius Gytis Vaškėlis) patraukliai atskleidžia istorinį Donelaičio kūrinių gimimo kontekstą, Donelaičio asmenybę, jo įprasminimą meno kūrinuose, taip pat ir šiuolaikiniame mene. Modernus ir profesionalus parodos sprendimas organiškai pritiko skandinaviskam bibliotekos, kuri atidaryta tik prieš keletą metų, interjerui. Po parodos vykusiame seminare, skirtame visuomenei, žurnalistas, vertėjas Karolis Klimka skaitė pranešimą „Like Some Rare Demigod”? Scratching beneath the image of Lithuanian

Spalio 2 d. Berlyne, District Kunst-und Kulturförderung, atidaroma grupinė paroda „The Forgotten Pioneer Movement”, kurioje lietuvių menininkė Lina Albrikienė pristatys savo naujausią instaliaciją „From Lazdynai to Paneriai”. Naudodamasi kriminalinio tyrimo strategijomis, menininkė sutelkia dėmesį į savo asmeninius, šeimos įvykius ir visa tai dažniausiai ištransliuoja, pasitelkdama instaliaciją kaip formą, kurią sudaro tokie segmentai kaip video, fotografija, garsas ar objektai. Vienas stipriausių Albrikienės kūrybos metodų, kuris slepiasi už menininkės kūrybinės strategijos, yra jos asmeninių ir aplinkinių išgyvenimų jungimas.

Spalio 2–5 dienomis Vienoje vyko 10-oji tarptautinė šiuolaikinio meno mugė „Viennafair”. Joje pristatoma ir lietuvių menininkų kūryba. Jau nebe pirmus metus prestižinėje „Viennafair” mugėje dalyvaujanti galerija „Vartai” šį kartą pristato Austrijoje gerai žinomo ir vertinamo Nacionalinės premijos laureato Žilvino Kempino instaliacijas, naujausius jaunosios kartos tapytojo Andriaus Zakarasko darbus. Ypatingo lankytojų dėmesio susilaukė Julijono Urbono projektas „Eutanazijos kalneliai” – hipotetinė eutanazijos mašina, sukonstruota ir veikianti atrakciono principu, kurios maketą galima išvysti galerijos „Vartai” ekspozicijoje.

PAGELEŽIŲ LEGENDA

Atkelta iš 3 psl.

Juzė su jaunėliu sūnumi Broniumi išvežė į Sibirą, jie iškentėjo ten aštuonerius metus. Namuose Mikačių kaime gyveno iš tarnybos sovietinėje kariuomenėje grįžęs pusbrolis Antanas, kuris dirbo kolūkyje traktorininku. Ten vietos atsirado ir Leonorai. Paskui ją priglaudė kita teta Juzė. Taip keliaudama iš giminės pas giminę, iš trobos į trobą, mergina baigė mokslus Ukmergėje.

Jau po Stalino mirties Antanas Stimburys pradėjo rašinėti prašymus dėl tremties panaikinimo. 1953 metais MGB sugrįžo prie Antano Stimburio bylos. Jau žinojo jo darbovietę, apklausė liudininkus Robertą Sangavičių, Antaną Žintelį, tačiau naujų „įrodymų” negavo. Tačiau nutarė išvengusius trėmimo išsiųsti prie anksčiau ištremtų šeimos narių. Tik, jų laimei, trėmimai jau buvo pasibaigę, tad jau 1955 metų lapkričio 29 d. žmogus buvo apklaustas LTSR saugume ir paliktas ramybėje, o 1956 metų balandžio 17–tą LTSR baudžiamųjų bylų teismo kolegija Stasę Stimburienę ir jos sūnų Romualdą reabilitavo, bylą nutraukė, o konfiskuotą turtą nutarė grąžinti. Jie iš Sibiro sugrįžo 1956 metais. Ilgai mama žiūrėjo į šešiolikmetę, 8 metus nematytą dukrą. Ir paklausė: „Čia Lionė?”

Gyveno visi atgautuose savo namuose, greta – jau ištekėjusi sesuo Irena Šatienė su šeima. Dirbo žemę, augino gyvulius, uogavo ir grybavo. Leonora ištekėjo už visą gyvenimą žemės ūkiui atidavusio Stepono Jankeliūno, išsikėlė gyventi į Slizius. Neakivaizdžiai baigė Vilniaus universitete lituanistikos mokslus, užaugino sūnus Arūną ir Gerdą, turi du anūkus – Rūtą ir Andrių. Daug jėgų atidavė visuomeniniam darbui, dirbo Vepriuose mokytoja, vadovavo Ukmergės knygų bičiulių draugijai, turėjo ir nuosavą knygyną Ukmergėje. Tačiau visa širdimi ji – kūrybos klostuose. Yra išleidusi 5 eilėraščių knygeles, aprašiusi savo šeimos istoriją, kurią paskelbė Deltuvos kultūros almanachas „Eskizai”. Dabar rašo istorinę knygą apie Pageležius, savo gimtąją žemę, aprėpiančią įvykius nuo neatmenamų laikų iki šiol, piešia žmonių skausmus ir džiaugsmus, sunkią savo šeimos dalį.

Stasė Stimburienė (1908–1982) ir Antanas Stimburys (1899–1978) palaidoti Veprių kapinėse. Leonora gyvena Ukmergės rajone, yra rajono literatų draugijos pirmininkė. Tik skausmai ir išgyvenimai gyvena kartu su džiaugsmu apie vaikų ir anūkų sėkmes, pražydušį rytą. „Išbarsčiau gražias mintis į pakelės žolynus./Ir nėra švenčiau – kaip šitas troškulys gyventi”, – sako daugelyje konkursų už savo kūrybą įvertinta poetė. Ir savo dabartinį norą išreiškia eilėmis:

*Ir nebesugeri taip dosniai
Tau siunčiamos laukų gaisvos.
Apkabini vienmetį gluosnį,
Dažniau – nepakeli galvos*

*Į taip mylėtą dangaus skliautą,
Atsilapojanti kasryt,
Tenoriu, kad skaudėti liautųs
Mintis išleidus palakstyti.*

(Leonora Jankeliūnienė „Senatvė”)

□